

ŞÜPHELİ, DEĞERSİZ ve VAZGEÇİLEN ALACAKLARIN DEĞERLEMESİ ve MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

*VALUATION OF DOUBTFUL, BAD AND
FORGONE RECEIVABLES AND THEIR
ACCOUNTING*

Mehmet DİRİ^(*)

ÖZET

Vergi sistemimizde ticari ve zirai kazançların vergilendirilmesinde tahakkuk esası geçerlidir. Tahakkuk esasında, işlemin eksiksiz olarak gerçekleşmesi neticesinde gelirin mahiyet ve tutar itibarıyla doğmuş olduğu ve kesinleştiği kabul edilir ve tahakkuk eden bu gelir, tahsili beklenmeksizin vergiye tabi tutulur. Ancak tahakkuk ederek gelir hesaplarına aktarılan tutarların tahsil edilemeyeceğinin veya tahsilinin şüpheli hale geldiğinin sonradan anlaşılması durumunda yapılması gereken işlemler Vergi Usul Kanunu'nun 322, 323 ve 324'üncü maddelerinde sırasıyla "değersiz alacaklar", "şüpheli alacaklar" ve "vazgeçilen alacaklar" olarak hükme bağlanmıştır. Makalemizin konusunu söz konusu müesseselerden yararlanılmasına ilişkin şartlar ve bazı özellikli konular oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Değersiz alacak, şüpheli alacak, vazgeçilen alacak, karşılık ayırma, sulh, konkordato, teminat, kanaat verici vesika

ABSTRACT

Taxation of trade and agricultural incomes in our tax system is based upon accrual basis. In accrual basis, taxable income is regarded to arise and become definite once the transaction is completed and the accrued income is, then, taxed without waiting for the collection of income. The procedures, however, that need to be done once accrued income is considered to be impossible or doubtful to collect afterwards, are clearly laid down under the articles 322, 323 and 324 of the TPL as, respectively, bad receivables, doubtful receivables and forgone receivables. Our study, quite simply, deals with the

^(*) Vergi Müfettiş Yardımcısı

conditions as to how to benefit from abovementioned institutions and, necessarily, scrutinise some related particular issues.

Key Words: Bad receivable, doubtful receivable, forgone receivable, provision for doubtful receivables, reconciliation, concordat, guarantee, trustworthy document

1- GİRİŞ

Bilindiği üzere Türk Vergi Sistemimizde, ticari ve zirai kazançların vergilendirilmesinde tahakkuk esası geçerlidir. Tahakkuk esasında, ticari ve zirai faaliyetler kapsamında elde edilen ve mahiyet ve tutar olarak kesinleşen alacaklar hasılat olarak değerlendirilip, tahsil edilip edilmediğine bakılmaksızın vergilendirilmektedir. Ancak hasılat olarak değerlendirilen bu tutarların sonradan tahsil edilemeyeceğinin anlaşılması veya tahsilinin şüpheli hale gelmesi durumunda gerçekte tahsil edilemeyen bir gelirin vergiye tabi tutulması gibi uygun olmayan durumların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir.

Tahsil edilmemiş ancak tahakkuk ilkesi gereği vergiye tabi tutulmuş gelirlerin tahsilinin şüpheli veya imkansız hale gelmesi durumunda bu tutarların vergi matrahlarından düşülmesine izin verilmesi, vergilendirmenin mantığı gereği zorunludur. Bu nedenle 213 sayılı Vergi usul Kanunu'nun 322'nci maddesindeki "Değersiz Alacaklar", 323'üncü maddesindeki "Şüpheli Alacaklar" ve 324'üncü maddesindeki "Vazgeçilen Alacaklar" gibi müesseseler, tahsil edilmemiş ancak tahakkuk esasına bağlanarak vergiye tabi tutulmuş gelirlerin belirli şartları taşımaları koşuluyla gider yazılmak, bazı durumlarda ise zararla itfa edilmek suretiyle mükelleflerin üzerindeki vergi yükünün kaldırılması amacıyla düzenlenmiştir. Bu çalışmamızda yukarıda belirtilen müesseseler ayrıntıları ile irdelenerek özellikli konular üzerinde durulacaktır.

2- DEĞERSİZ ALACAKLAR

2.1- Genel Esaslar

Değersiz alacaklar 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 322'nci maddesinde düzenlenmiş olup, söz konusu madde hükmü aşağıdaki gibidir:

"Kazai bir hükme veya kanaat verici bir vesikaya göre tahsiline artık imkan kalmayan alacaklar değersiz alacaktır.

Değersiz alacaklar, bu mahiyete girdikleri tarihte tasarruf değerlerini kaybederler ve mukayyet kıymetleriyle zarara geçirilerek yok edilirler.

İşletme hesabı esasına göre defter tutan mükelleflerin bu madde hükmüne giren değersiz alacakları, gider kaydedilmek suretiyle yok edilirler."

Yukarıda açıklanan madde hükmünden hareketle bir alacağın değersiz alacak sayılabilmesi için gerekli olan şartları aşağıdaki gibi sıralamamız mümkündür.

2.2- Bir Alacağın Değersiz Sayılabilmesi İçin Gerekli Olan Şartlar

2.2.1- Alacak Ticari ve Zirai Kazancın Elde Edilmesi ve İdame Edilmesiyle İlgili Olmalıdır

Bir alacağın değersiz alacak olarak nitelendirilebilmesi için her şeyden önce, ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame edilmesiyle ilgili olması gerekmektedir. Alacağın ticari ve zirai kazancın elde edilmesiyle ilgili olmasının yanı sıra gerçek bir faaliyete de dayanması gerekmektedir. İşletme sahiplerine ait olup ticari işletme ile ilgisi olmayan şahsi alacaklar ile ticari ilişki çerçevesinde ihtiyaç

duyulan kredinin üçüncü şahıslardan temini için verilen ve gerçek bir borç ilişkisine dayanmayan ve günlük yaşantıda hatır senedi olarak adlandırılan bu senetlere bağlı alacakların değersiz alacak olarak nitelendirilmesi ve bu suretle zarara geçirilerek yok edilmesi mümkün değildir.¹

Ayrıca madde metininden anlaşılacağı üzere, alacağın niteliği konusunda ayrıca bir belirleme yapılmadığı için şüpheli alacak ya da değersiz alacak uygulamasında alacağın senetli ya da senetsiz olmasının bir önemi bulunmamaktadır.

2.2.2- Alacaklı, Bilanço veya İşletme Hesabı Esasına Göre Defter Tutuyor Olmalıdır

Bilanço esasına göre defter tutan mükellefler değersiz hale gelen alacaklarını, alacağın değersiz hale geldiği yıl, mukayyet değeri ile yani muhasebe kayıtlarında görülen değer üzerinden zarar yazabilmektedirler. İşletme hesabı esasına göre defter tutan mükellefler ise, değersiz hale gelen alacaklarını gider yazmak suretiyle hasılatlardan düşebilmektedirler. Önemli olan, alacağın değersiz alacak olarak kabul edilebilmesi için mutlak surette bilanço veya işletme hesabı esasına göre defter tutan işletmelere ait olmasıdır.

Bilanço esasında defter tutan mükelleflerde alacağın doğuş sebebinin tespiti kayıt yöntemi nedeniyle kolay iken, işletme hesabı esasında defter tutan mükelleflerin alacaklarını envanterde gösterme zorunluluklarının bulunmaması nedeniyle alacakların mahiyetinin mükelleflerce ispatlanması gerekmektedir.²

2.2.3- Alacağın Tahsilinin İmkansız Hale Geldiği Kazai Bir Hükme veya Kanaat Verici Bir Vesika ile Tevsik Edilmelidir

Bir alacağın değersiz alacak sayılabilmesi için kazai bir hükme veya kanaat verici bir belgeye göre tahsiline imkan kalmaması gereklidir.

Kazai hükümden kasıt, alacağın tahsil edilebilme olanağının ortadan kalktığını hükme bağlayan mahkeme kararıdır. Alacağın tahsili için kanuni yollara başvurulup, icra takibi yapılmasına rağmen, bu başvuru ve takipler sonucunda alacağın tahsil edilemeyeceği veya alacağın talep edilmesinin olanaksız olduğu bir mahkeme kararı ile tespit edilmişse alacak değersiz hale gelir.

Kanaat verici belgeden ne anlaşılması gerektiği konusunda ise, kanunda yeterli açıklık bulunmamaktadır. Mükellefler tahsil imkanı kalmayan alacaklarını değersiz alacak kategorisine sokabilmeleri için bunu bir belge/vesika ile kanıtlamaları gerekmektedir. Alacağın değersiz alacak olarak nitelendirilmesini sağlayacak bu belge/vesikanın, gerçek mahiyeti yansıtan ve hukuken kabul edilebilir bir belge/vesika olması gerekmektedir. Alacağın tahsiline artık imkan bulunmadığını da doğru ve tarafsız bir şekilde ortaya koyması gerekir. Uygulamada kanaat verici vesika kabul edilen belge/vesikalar aşağıdaki gibidir:

- Alacaktan vazgeçildiğine ilişkin konkordato sözleşmesi,
- Alacaktan vazgeçildiğine ilişkin olarak mahkeme huzurunda düzenlenmiş belgeler ve tutanaklar,
- Borçlunun herhangi bir mal varlığı bırakmaksızın ölümü üzerine mirasçıların mirası reddettiklerine dair resmi belgeler,

¹ Beyanname Düzenleme Kılavuzu, HUD Yayınları, İstanbul 2012, s.1194.

² KOÇ, Yüksel; "Şüpheli, Değersiz ve Vazgeçilen Alacakların Değerlemesi", Vergi Dünyası Dergisi, Sayı 352, s.22

- Borçlunun ölümü ve mirasçılarının bulunmadığını kanıtlayan resmi soruşturma belgesi,
- Borçlunun dolandırıcılıktan mahkum olması ve herhangi bir mal varlığı bulunmadığını belgeleyen resmi evraklar,
- Ticaret mahkemesince borçlu hakkında verilmiş ve ilgili masa tarafından tasfiyeye tutulmuş bulunan iflas kararına ilişkin belgeler,
- Borçlunun ülkeyi dönmek üzere terk ettiğini belirleyen gazeteler ve bunu doğrulayan resmi makam belgeleri,
- Borçlunun, alacaklı tarafından açılan davayı kazandığına dair mahkeme kararı,
- Borçlu hakkında verilen gaiplik kararı,
- Gerek doğuşu gerekse vazgeçilmesi bakımından belli ve inandırıcı sebepleri olmak kaydıyla, alacaktan vazgeçildiğini gösteren anlaşmalar,
- Finansal yeniden yapılandırma çerçeve anlaşmaları nedeniyle tahsilinden vazgeçilen alacaklara ilişkin belgeler.

2.3- Değersiz Alacaklarla İlgili Özellik Arz Eden Durumlar

2.3.1- Aciz Vesikası

2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu'nun 143'üncü maddesinde düzenlenmiş olan aciz vesikası; malların paraya çevrilmesi sonunda, alacaklarının tamamını ödenmeyen alacaklılara icra dairesi tarafından verilen ve alacağın ödenmemiş olan miktarını gösteren bir belgedir. Aciz vesikası alacakların değersiz hale geldiğini gösteren belge değil, alacaklının alacağının tahsil edilemeyen kısmı için borçlunun ileride ödeme gücüne sahip olması durumunda doğrudan takip yaptırarak alacağını tahsil edebileceğini gösteren belgedir. Aciz vesikasında, alacaklı ve borçluya ait adres ve kimlik bilgilerinin yanı sıra, yapılan takibin çeşidi, paylaşırma işleminin sonucu, alacağın miktarı ve aciz vesikasının ne miktar alacak için geçerli olduğu bilgilerine yer verilir.

Aciz vesikasının alacaklıya verilmesi durumunda alacak son bulmadığı gibi, aksine söz konusu alacak, borçluya karşı kuvvetlendirilmiş bir şekilde mevcudiyetini korur. Bu itibarla, aciz vesikasına bağlanmış olan bir alacağın, değersiz alacak olarak kabul edilebilmesi mümkün değildir. Aciz vesikasına bağlı alacak değersiz alacak olarak değil de, şüpheli alacak karşılığı olarak gider hesaplarına intikal ettirilebilir.³

Konuya ilişkin olarak Gelirler Genel Müdürlüğü tarafından verilen 20/06/2002 tarih ve B.07.0.GEL.29/2978-322-46/28356 sayılı özelgede de aciz vesikasına bağlanmış alacakların değersiz alacak olarak kabul edilmeyeceği belirtilmiş olup, söz konusu özelgenin sonuç bölümünde:

"...İcra daireleri tarafından borçlunun borcunu ödeme imkanına sahip bulunmadığına ilişkin olarak alacaklıya verilmekte olan aciz vesikası, borç ikrarını içeren bir belge olup zamanaşımına da tabi değildir. Bu itibarla, bir alacağın aciz belgesine bağlanmış olması, alacağın gelecekte tahsil edilme imkanını ortadan kaldıran bir nedeni oluşturmamaktadır. Buna göre, alacaklıya icra dairesi tarafından verilen aciz vesikasına konu alacak değersiz alacak hükmünde olmayıp, bu alacağın takipli alacak olması nedeniyle şüpheli alacak olarak kabulü ve bu alacak için pasifte karşılık ayrılması diğer şartlarında bulunması halinde mümkündür." denilmiştir.

³ RUTBİL, Ali; "Şüpheli, Değersiz ve Vazgeçilen Alacakların Değerlemesi", Vergi Dünyası Dergisi, Sayı 376, s.40.

2.3.2- Konkordato

2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu'nun 285-309 maddeleri arasında hüküm altına alınan konkordato; alacaklıların asgari üçte iki çoğunlukla kabul ettiği ve kabul etmeyen diğer alacaklıları da bağlayan, alacaklıların alacağın belli bir yüzdesinden vazgeçtiklerini veya borçluya yeni bir vade tanıdıklarını gösteren bir anlaşmadır. Cebri bir anlaşma olan konkordato ticaret mahkemesinin tasdiki ile hüküm ifade eder.

Alacaklıların, alacaklarının belli bir yüzdesinden vazgeçmeleri şeklinde yapılan konkordatoya "tenzilat konkordatosu", alacaklıların borçluya yeni bir vade tanıdıkları veya borçları taksimde bağladıkları konkordatoya ise "vade konkordatosu" adı verilmektedir.

Alacaklıların tenzilat konkordatosu nedeniyle vazgeçmek zorunda kaldığı alacak kısmı değersiz alacak olarak değerlemeye tabi tutulur. Bu sebeple söz konusu alacaklar, Vergi Usul Kanunu'nun 322'nci maddesi uyarınca, alacaklı açısından bu mahiyete girdikleri tarihte tasarruf değerlerini kaybedecek ve kayıtlı değerleri üzerinden zarara geçirilerek yok edilecektir.

Vade konkordatosu, borçluya ödeme zamanı konusunda yeni bir imkan tanınmasını içermekte olup, alacaktan vazgeçildiğini göstermediğinden, bu anlaşmaya bağlı olarak herhangi bir alacak tutarı değersiz alacak olarak değerlendirilemez ve giderleştirilemez.

Ayrıca değersiz alacakların bu hale geldikleri yılda nazara alınması gerekmektedir. İlgili yılda giderleştirilmeyen değersiz bir alacağın, sonraki yıllarda giderleştirilmesine imkan yoktur.

Değersiz hale gelen ve ilgili yıl hesaplarına zarar olarak kaydedilen bir alacak, sonraki dönemlerde tahsil edilirse, bu durumda söz konusu alacağın tahsil edildiği dönemin kazancına ilave edilmesi gerekir.

2.4- Değersiz Alacakların Muhasebeleştirilmesi:

Örnek-1: X A.Ş.'nin M gerçek kişisinden kredili mal satışından dolayı 50.000 TL alacağı bulunmaktadır. X A.Ş., M gerçek kişinin konkordato ilanı sonucu alacağının 20.000 TL'lik kısmından vazgeçmiştir. Bu durumda yapılması gereken muhasebe kaydı şöyle olmalıdır.

/		
689-Diğer Olağandışı Gider ve Zararlar Hes.	20.000	
120-Alıcılar Hesabı		20.000
Konkordato sonucu tahsil imkanı kalmayan alacak		
31/12/...		
690-Dönem Kar/Zararı Hesabı	20.000	
689-Diğer Olağandışı Gider ve Zararlar Hes.		20.000
Tahsil imkanı kalmayan alacağın sonuç hesaplarına aktarılması		
/		

Örnek-2: X A.Ş., Y Ltd. Şti.den ticari faaliyetiyle ilgili 100.000 TL tutarındaki senetli alacağını tahsil edemediğinden dolayı 02.09.2011 tarihinde icra takibine başvurmuş ve şüpheli hale gelen söz konusu alacağın tamamı için karşılık ayırmıştır. X A.Ş. tarafından daha önce tamamına karşılık ayrılan bu senetli alacağın 60.000 TL'lik kısmının 25.11.2011 tarihinde tahsil edildiği, kalan alacağın da tahsil imkânının kalmadığı anlaşılmıştır. Bu durumda yapılması gereken muhasebe kaydı şöyle olmalıdır.

02.09.2011		
128-Şüpheli Ticari Alacaklar Hesabı	100.000	
121-Alacak Senetleri Hesabı		100.000
Alacağın şüpheli hale gelmesi		
02.09.2011		
654-Karşılık Giderleri Hesabı	100.000	
129-Şüpheli Tic. Alacak Karşılığı Hes.		100.000
Şüpheli hale gelen alacağa karşılık ayrılması		
25.11.2011		
100-Kasa Hesabı	60.000	
128-Şüpheli Ticari Alacaklar Hesabı		60.000
Karşılık ayrılan alacağın 60.000 TL'lik kısmının tahsil edilmesi		
25.11.2011		
129-Şüpheli Tic. Alacaklar Karşılığı Hes.	60.000	
644-Konusu Kalmayan Karşılıklar Hes.		60.000
Karşılık hesabının kapatılması		
25.11.2011		
129-Şüpheli Tic. Alacak Karşılığı Hes.	40.000	
128-Şüpheli Ticari Alacaklar Hesabı		40.000
Alacağın değersiz hale gelmesi		
31.12.2011		
644-Konusu Kalmayan Karşılıklar Hes.	60.000	
690-Dönem Karı veya Zararı Hesabı		60.000
Tahsil edilen şüpheli alacağın sonuç hesaplarına aktarılması		
31.12.2011		
690-Dönem Karı veya Zararı Hesabı	40.000	
654-Karşılık Gideri Hesabı		40.000
Henüz tahsil edilmeyen alacağın sonuç hesaplarına aktarılması		
/		

Değersiz hale gelen söz konusu alacağın 05.05.2012 tarihinde tahsil edilmesi durumunda yapılması gereken kayıt aşağıdaki gibi olacaktır.

05.05.2012		
100-Kasa Hesabı	40.000	
671-Önceki Dönem Gelir ve Karlar Hesabı		40.000
Değersiz hale gelen alacağın sonraki dönemde tahsil edilmesi		
31.12.2012		
671-Önceki Dönem Gelir ve Karlar Hesabı	40.000	
690-Dönem Karı veya Zararı Hesabı		40.000
Tahsil edilen alacağın dönem sonundasonuç hesaplarına aktarılması		
/		

3- ŞÜPHELİ ALACAKLAR

3.1- Genel Esaslar

Şüpheli alacaklar 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 323'üncü maddesinde düzenlenmiş olup, söz konusu madde hükmü aşağıdaki gibidir:

"Ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla;

1. Dava veya icra safhasında bulunan alacaklar;

2. Yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş bulunan dava ve icra takibine değmeyecek derecede

küçük alacaklar;

şüpheli alacak sayılır.

Yukarıda yazılı şüpheli alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilir.

Bu karşılığın hangi alacaklara ait olduğu karşılık hesabında gösterilir. Teminatlı alacaklarda bu karşılık teminattan geri kalan miktara inhisar eder.

Şüpheli alacakların sonradan tahsil edilen miktarları tahsil edildikleri dönemde kar-zarar hesabına intikal ettirilir."

Söz konusu maddede, bir alacağın şüpheli alacak olması için ön şart; alacağın ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olması gerektiğidir. Öncelikle bu şartı sağlayan alacakların ayrıca dava veya icra safhasında olması veya yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş ve tutar olarak dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük olması şartları da aranır.

Maddenin müteakip fıkralarında şüpheli alacakların, değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayırmak suretiyle gider yazılacağı, karşılığın hangi alacaklara ait olduğunun karşılık hesabında gösterilmesi ve sonradan tahsil edilen şüpheli alacak tutarlarının ise tahsil edildikleri dönemde gelir yazılması gerektiği belirtilmiştir.

3.2- Bir Alacağın Şüpheli Alacak Olarak Değerlendirilebilmesinin Şartları

3.2.1- Alacak Ticari ve Zirai Kazancın Elde Edilmesi ve İdame Ettirilmesiyle İlgili Olmalıdır

Vergi Usul Kanunu'nun 323'üncü maddesinin birinci fıkrasında; bir alacağın ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olması, o alacağın şüpheli alacak olarak değerlendirilebilmesi için ön şart olarak belirtilmiştir.

"Ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak" şartı, Vergi Usul Kanunu'nun 323'üncü maddesine eklenen 2365 Sayılı Kanun'un 55'inci maddesinin gerekçesinde şöyle ifade edilmiştir: "*Karşılık ayrılmak suretiyle, zarara intikal ettirilecek alacağın ticari ve zirai faaliyetin elde edilmesi veya idamesi ile ilgili olması, diğer ifade ile alacağın daha önce hasılat hesaplarına intikal ettirilmiş bulunması gerekmektedir.."*

Bu doğrultuda, bir alacağın ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olduğunun kabul edilebilmesi için, o alacağın daha önce hasılat olarak kayıtlara intikal ettirilmiş olması zorunludur. Dolayısıyla daha önce hasılat olarak yazılmamış bir alacak için karşılık ayrılması mümkün değildir.⁴

⁴ RUTBİL, a.g.e. s.42.

Nitekim Gelir İdaresi Başkanlığı'nın konuyla ilgili verdiği bir özalgede⁵ şu açıklamalara yer vermiştir. "Şüpheli alacak ayrılmak istenen tahsil edilemeyen alacağın öncelikle hasılat hesaplarına girmiş olması gerekmektedir. Bu durumda işletmenin sonuç hesaplarını etkilemeyen, yani daha önce kârın teşekkülünü etkilememiş bir alacağın karşılık ayrılarak zarar yazılması mümkün değildir. Bu nedenle, hasılat kaydedilmeyen kaynak kullanım destekleme primi ve faiz için şüpheli alacak karşılığı ayrılması mümkün bulunmamaktadır."

3.2.2- Alacak Teminatsız Olmalıdır

Teminata bağlanmış bir alacağın tahsilinin şüpheli hale geldiğini ileri sürüp bu alacağa karşılık ayırmak mümkün değildir. Dolayısıyla bir alacağa şüpheli alacak karşılığı ayırabilmek için söz konusu alacağın teminatsız olması şarttır.

Alacağın bir kısmının teminata bağlanmış olması durumunda, teminattan geri kalan kısım için karşılık ayırmak mümkündür. Alacağın ne kadarlık kısmının teminatsız kaldığı belli olmadıkça karşılık ayrılamaz. Bu nedenle eğer teminat alacağın tamamını kapsamıyorsa bu takdirde alacağın teminatsız kalan kısmının kesin olarak belirlenmesi zorunludur. Aksi takdirde mevcut teminatın alacağın tümünü kapsadığı kabul edilir.⁶

Teminat, bir alacağın borçlusunu tarafından ödenmemesi halinde, alacaklıya söz konusu teminat üzerinden alacağını tahsil etme yetkisi vermektedir. Dolayısıyla meydana getirecekleri sonuçlar bakımından kefalet ile aynı teminatın ayrı ayrı iki başlık halinde ele alınması gerekmektedir.

Aynı teminata, alacak menkul rehni veya gayrimenkul ipotegi ile garanti altına alınmakta; borcun ödenmemesi durumunda alacaklı söz konusu teminatları paraya çevirerek alacağını tahsil edebilmektedir. Bu nedenle menkul rehni ve gayrimenkul ipotegi gibi alacakları teminat alan durumların varlığı halinde, teminatlalı alacaklar şüpheli alacak vasfını kaybedeceğinden söz konusu alacaklara karşılık ayırmak mümkün değildir.

Nitekim Gelir İdaresi Başkanlığı'nın konuyla ilgili verdiği bir özalgede⁷ bizim görüşümüze paralel olarak şu açıklamalara yer vermiştir. ".....Yukarıda yapılan açıklamalara göre, alacaklıların tahsili için borçluların mallarına icra daireleri aracılığıyla uygulattığı hacizler Vergi Usul Kanununun 323 üncü maddesi kapsamında teminat kapsamında kabul edileceğinden, alacaklıların hacze konu edilmiş kısmı için şüpheli alacak karşılığı ayrılması mümkün bulunmamaktadır."

Şahsi kefaletin ise teminat olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği hususunda zaman zaman tereddüde düşülmüş olmakla beraber, kefalet 6183 sayılı Kanun'un 11'inci maddesinde teminat olarak sayılmış, Borçlar Kanunu'nun müteselsil kefaletle ilgili 487'nci maddesinin ilk fıkrasında da kefil borcun ödenmesinden müteselsil olarak sorumlu tutulmuştur. Şüphesiz, şahsi kefaletin aynı teminatlar gibi alacağın tahsili konusunda alacaklıya tam garanti sağladığı söylenemez. Yani, kefil de borçlu gibi borcun ödenmesinden sorumlu olmakla birlikte, kesin olarak borcu ödeyip ödeyemeyeceği belli değildir. Bu durumda da, alacaklı asıl borçlu gibi kefil de icra yoluyla takip edebilir. Dolayısıyla, kefilli

⁵ Gelir İdaresi Başkanlığı'nın 08.03.2012 tarih ve B.07.1.GİB.4.34.19.02-019.01-933 sayılı özalgesi.

⁶ UFUK, Mehmet Tahir; "Şüpheli Alacakların Değerlemesi ve Muhasebeleştirilmesi", Yaklaşım Dergisi, Ağustos 2012, Sayı 236.s.60.

⁷ Gelir İdaresi Başkanlığı'nın 19.06.2012 tarih ve B.07.1.GİB.4.38.15.02-105[VUK-21-228]-78 sayılı özalgesi.

alacaklarda alacağın tahsili açısından kefil, asıl borçlu gibi sorumlu olsa bile alacaklı açısından alacağın tahsiline yönelik tam bir garanti değildir.⁸

Danıştayın da konuyla ilgili vermiş olduğu bir kararda; kefaletin alacağı teminat altına alamayacağı ve asıl borçlu hakkında takibe başlanması durumunda şahsi kefalet teminat olarak nitelendirilerek alacaklının şüpheli alacak karşılığı ayırma hakkını ortadan kaldıramayacağı, bu nedenle söz konusu alacak için karşılık ayrılabilceğini belirtmiştir.⁹

3.2.3- Bilanço Esasına Göre Defter Tutulmalıdır.

Vergi Usul Kanunu'nun 323'üncü maddesinde, şüpheli alacakların gider yazılabilmesi için "*pasifte karşılık ayrılması*" zorunlu olduğundan sadece bilanço esasına göre defter tutan mükellefler şüpheli alacak karşılığı ayırabileceklerdir. Bu nedenle, işletme hesabı esasına göre defter tutan ticari ve zirai kazanç sahipleri veya basit usule tabi ticari kazanç sahiplerinin alacakları için karşılık ayırmaları veya herhangi bir şekilde gider yazmaları mümkün değildir.

3.2.4- Alacağın Tahsili Şüpheli Hale Gelmelidir

Şüpheli alacak karşılığı ayrılabilmesinde aranan diğer bir şartta, o alacağın tahsilinin şüpheli hale geldiğinin ispatıdır. Vergi Usul Kanunu'un 323'üncü maddesinde; dava veya icra safhasında olan veya yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş bulunan dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük olan alacaklar şüpheli alacak olarak değerlendirilmektedir. Yani bir alacağın şüpheli alacak niteliğini haiz olabilmesi için, söz konusu iki koşuldan birinin karşılanması gerekmektedir.

3.2.4.1- Alacağın Dava veya İcra Safhasında Olması

Bir alacağın şüpheli alacak haline gelebilmesi için dava açılması veya icra safhasında olması ve bu hususlarında mahkeme ilamı ve diğer belgeler ile kanıtlanmış olması gerekmektedir. Şüpheli alacakların dava veya icra safhasında olma kriterini sağlaması için mahkemeye dava açmaya ilişkin veya icraya takibe ilişkin dilekçenin verilmesi yeterlidir.

Ancak, şüpheli hale gelen bir alacağın tahsiline yönelik samimi bir çabanın gösterilmesi amacıyla alacağın mahkeme veya icra müdürlüğünde ciddi bir şekilde takip edilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde alacak için borçluya dava açılıp davanın takipsizlik nedeniyle mahkemede görülmemesi veya icraya intikal eden talebin ödeme emriyle desteklenmemesi gibi şeklen dava veya icra safhasında bulunan bir alacağı karşılık ayrılması kabul edilmeyebilir.

Gelir İdaresi Başkanlığı'nın konuyla ilgili verdiği bir özelgede¹⁰ şu açıklamalara yer vermiştir; "*.....Bir alacağın dava veya icra safhasında olduğunun kabulü için mahkemeye dava veya icra merciine takip için dilekçe verilmiş olması, ancak gerek mahkemeye gerek icra merciine yapılan başvuruların takip edilmesi gerekmektedir.*"

⁸ RUTBİL, a.g.e. s.43.

⁹ Danıştay 4. Dairesi'nin 02.03.2004 tarih ve E. No:2002/4579, K.No:2004/355 sayılı kararı.

¹⁰ Gelir İdaresi Başkanlığı'nın 28.03.2012 tarih ve B.07.1.GİB.4.35.18.02-1741-366 sayılı özelgesi.

3.2.4.2- Alacağın Yapılan Protestoya veya Yazı ile Bir Defadan Fazla İstenilmesine Rağmen Borçlu Tarafından Ödenmemiş Bulunan Dava ve İcra Takibine Değmeyecek Derecede Küçük Olması

Vergi Usul Kanunu'nun 323'üncü maddesinin ikinci bendinde, yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş bulunan ve dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük olan alacaklar, şüpheli alacak olarak kabul edilmiştir. Alacağın dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük olması, alacağın şüpheli sayılabilmesi için yeterli olmayıp, bu türden alacakların şüpheli sayılabilmesi için, alacağın protesto edilmiş veya yazı ile bir defadan fazla istenilmiş olmasına rağmen ödenmemiş olması gerekmektedir.

Vergi Usul Kanunu'nda, hangi tutardaki alacakların dava veya icra takibine değmeyecek derecede küçük olacak olduklarına ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak VUK 284 Sıra No'lu Tebliğ'de; dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacakların her bir kişi veya kurum itibarıyla alacağın takibi için yapılması gereken avukatlık ücreti, noter ve posta masrafı, yargı harcı gibi giderlerin toplamının dikkate alınarak belirlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Dolayısıyla dava veya icra takibatı için yapılacak giderlerin söz konusu alacak tutarından fazla olması halinde alacağın dava veya icra takibine değmeyecek derecede küçük olduğuna karar verilebilir.

3.2.5- Karşılık, Alacağın Şüpheli Hale Geldiği Dönemde Ayrılmalıdır.

Vergi Usul Kanunu'nun 323'üncü maddesinin ikinci fıkrasında; *"yukarıda yazılı şüpheli alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilir"* denilmek suretiyle, şüpheli bir alacağa karşılık ayırma konusu mükellefe isteğine bırakılmıştır. Dolayısıyla alacağı şüpheli hale gelen bir alacaklının söz konusu alacağına karşılık ayırmaması da mümkündür.

Şüpheli hale gelen bir alacağa karşılığın, alacağın şüpheli hale geldiği tarihte veya en geç bilanço gününe kadar ayrılması gerekmektedir. Bu durum dönemsellik ilkesinin bir gereğidir. Alacağın şüpheli hale gelmesi için borçlu hakkında ya dava açılması veya icra yolu ile alacağın tahsili yoluna gidilmesi gerekmektedir. Eğer alacak dava ve icra takibine değmeyecek kadar küçükse karşılık ayrılabilmesi için ya borçlu protesto edilmeli veya borç yazı ile birden fazla defa istenilmelidir. Söz konusu kanuni yollara başvurulmadan karşılık ayrılması mümkün değildir.

Bu durumda, vadesinde ödenmeyen alacak için yukarıdaki kanuni yollara hangi dönemde başvurulmuşsa, alacak o dönemde şüpheli hale geleceğinden, karşılık da söz konusu dönemde ayrılacaktır. Alacağın vadesi ile yukarıdaki kanuni yollara başvurulması farklı dönemlere rastlarsa, karşılık vadenin dolduğu yılda değil, gerekli kanuni şartın sağlandığı yılda ayrılacaktır. Bir başka ifadeyle alacağın vadesi geldiği halde tahsil edilememiş olması, karşılık ayırmak için yeterli değildir.¹¹

3.3- Şüpheli Alacaklarla İlgili Özellik Arz Eden Konular

3.3.1- Kamu Kurum Ve Kuruluşlarından Olan Alacaklar

Kamu idare ve müesseselerinden olan alacaklar için karşılık ayrılıp ayrılamayacağı, Vergi Usul Kanunu'nun 323'üncü maddesinde aksine bir hüküm bulunmamasına rağmen konuyla ilgili iki farklı görüş oluşmuştur.

¹¹ UFUK, a.g.e. s.62.

Kamu idare ve müesseselerinden olan alacaklara karşılık ayırlamayacağını savunan görüşün temel gerekçesi, devletin bu borcunu bir gün mutlaka ödeyeceği, bu nedenle devletten olan bütün alacakların teminatlı alacaklar olarak sayılabileceğidir.

Nitekim Gelir İdaresi Başkanlığı'nın bu görüşe paralel olarak vermiş olduğu bir özalgede¹² şu açıklamalara yer vermiştir; “Şüpheli alacak karşılığı ayrılmasındaki temel unsur oluşması beklenen bir zararın varlığıdır. Kamu idare ve müesseselerinden kaynaklanan bir alacağın zamanında tahsil edilememesi durumunda, bu alacağın tahsilinin imkansız hale geldiği düşünülerek ya da tahsili mümkün olamayacağı kanaati ile dönemsellik ilkesi gereği söz konusu alacakların şüpheli alacak olarak değerlendirilip karşılık ayrılması kamu idare ve müesseselerinin borçlarını ödememesi düşünülemez.”

Kamu idare ve müesseselerinden olan alacaklara Vergi Usul Kanunu'nun 323'üncü maddesinde öngörülen koşulların sağlanması (alacağın dava veya icra safhasında bulunması gibi) halinde karşılık ayrılabilceğini savunan görüşün temel gerekçesi ise, Vergi Usul Kanunu'nun 323'üncü maddesinde kamu kurum ve kuruluşlarından olan alacaklar için karşılık ayrılmayacağı yönünde bir hüküm bulunmamasıdır.

Bizim de görüşümüz kamu idare ve müesseselerinden olan alacaklara Vergi Usul Kanunu'nun 323'üncü maddesinde öngörülen koşulların sağlanması halinde karşılık ayrılabilceği yönünde olup, kamu kurum ve kuruluşlarından olan alacakları tümüyle devletin soyut gücünü teminat olarak gösterip, söz konusu alacakları bu soyut teminata bağlamak, ticari hayatın gerçeklerine pek uygun düşmemektedir. Ayrıca alacaklı tarafın kamu kuruluşundan olan alacakları ile üçüncü kişilerden olan alacakları arasında vergisel yönden hiçbir fark bulunmamaktadır. Zira devlet ile mükellef arasındaki alacak ilişkisi tamamen özel hukuk kurallarına tabidir. Diğer bir husus, Vergi Usul Kanunu'nun 323'üncü maddesinde, tamamıyla alacakların nitelikleri sayılmış olup, borçlunun statüsü veya kişiliğiyle ilgili herhangi tanımlama yapılmamıştır. Bu nedenle madde hükmünde belirtilen nitelikleri taşıyan alacaklar kimden veya hangi kurum veya kuruluştan olursa olsun ilgili prosedüre tabi olması gerekmektedir.

3.3.2- Katma Değer Vergisi

Mal bedeli ile birlikte tahsili şüpheli hale gelen Katma Değer Vergisi'ne karşılık ayrılıp ayrılmayacağı uzun süre tartışılan bir konu olup, konuyla ilgili farklı görüşler mevcut idi. Ancak, Gelir İdaresi Başkanlığınca yayımlanan 334 Sıra No'lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği ile tartışma sona erdirilmiş ve tahsil edilemeyen Katma Değer Vergisi için de şüpheli ticari alacaklar karşılığı ayrılabilceği yönünde açıklama yapılmıştır. Tebliğin ilgili bölümünde konuyla ilgili yapılan açıklama şöyledir;

“Bakanlığımıza yansıyan olaylardan, kredili mal veya hizmet satışları üzerinden hesaplanan katına değer vergisinin tahsilinin şüpheli hale geldiği durumda karşılık ayrılıp ayrılmayacağı hususunda tereddüde düşüldüğü görülmüştür.

Vergi Usul Kanununun 323'üncü maddesinde bir alacağın şüpheli alacak olarak değerlendirilmesinde aranılan şartlar gösterilmiştir.

Katma değer vergisi, ekonomik faaliyetlerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan ve işletmenin alışları sırasında ödediği, işletme alacaklarının bir unsurunu teşkil eden ve doğrudan doğruya mal (veya hizmet) tesliminden (veya ifasından) kaynaklanan bir alacaktır.

¹² Gelir İdaresi Başkanlığı'nın 21.02.2012 tarih ve B.07.1.GİB.4.06.18.02-32323-7986-282 sayılı özalgesi.

Bu itibarla, katma değer vergisinden kaynaklanan alacak için şüpheli alacak karşılığı ayrılabilmesi; yukarıdaki madde hükmünde yer alan şartların mevcut olması, alacağın ilgili dönemin kayıtlarına girmesi ve katma değer vergisi beyannamelerinde beyan edilmesi halinde mümkün olacaktır.”

Dolayısıyla Katma Değer Vergisi’nden kaynaklanan bir alacağa şüpheli alacak karşılığı ayrılabilmesi için; Vergi Usul Kanunu’nun 323’üncü maddesinde belirtilen şartların oluşmasının yanında alacağın ilgili dönemin kayıtlarına girmesi ve Katma Değer Vergisi Beyannamesi ile beyan edilmesi gerekmektedir.

3.3.3- Verilen Avanslar

Verilen avanslar için şüpheli alacak karşılığı ayrılıp ayrılmayacağı konusu tartışmalı bir konu olup, bununla ilgili iki farklı görüş mevcuttur.

Bu görüşlerden ilkinde göre, bir alacağın şüpheli hale geldiğini kabul ederek karşılık ayırmak suretiyle zarar yazılabilmesi için, söz konusu alacağın mutlak suretle ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olması, diğer bir deyişle alacağın, daha önce hasılat olarak kayıtlara intikal ettirilmiş bulunması gerekmektedir.

Dolayısıyla mal alımı veya hizmet ifası için verilen avansın verildiği tarih itibariyle bir mal teslimi veya hizmet ifası taahhüdü oluşmuş olmasına rağmen, bu taahhüdün çeşitli sebeplerle yerine getirilememesi durumunda, verilmiş olan avansın tahsil edilememesi nedeniyle şüpheli alacak karşılığı ayırmak mümkün değildir. Çünkü söz konusu avansın ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olması ve bu alacağın bir teslim ya da hizmet ifasının sonucu oluşan hâsılatla bağlantılı olması gerekmektedir.

Nitekim “Vergi Usul Kanunu’nun 323. maddesinde değişiklik yapan 30.12.1980 tarih ve 2365 sayılı Kanun’un gerekçesinde, “karşılık ayrılmak suretiyle, zarara intikal ettirilecek alacağın ticari ve zirai faaliyetin elde edilmesi veya idame ettirilmesi ile ilgili olması, diğer bir deyişle alacağın daha önce hâsılat hesaplarına intikal ettirilmiş bulunması gerektiği ” belirtilmiştir.

İkinci görüşe göre ise, tahsilinde sıkıntı oluşan avanslar için şüpheli alacak karşılığı ayrılmak suretiyle gider yazılmasında hiçbir sakınca yoktur. Bu görüş sahipleri; verilen avansın ticari veya zirai kazancın elde edilmesi amacıyla verilmiş bir tutar olduğu ve kanun maddesindeki “.....ticari veya zirai kazancın elde edilmesi veya idame ettirilmesi ile ilgili olmak kaydıyla.....” ifadesi ile paralellik arz ettiği görüşünü savunmaktadırlar. Verilmiş olan sipariş avansının gelecekte yapılacak bir mal teslimi ya da hizmet ifası için verilmiş bir bedel olduğu ve bu bedelin ticari kazanç ile doğrudan ilişkisinin olduğu söz konusu görüş sahiplerince ileri sürülmektedir.

Nitekim Gelir İdaresi Başkanlığı’nın bu görüşe paralel olarak vermiş olduğu özeldede¹³ şu açıklamalara yer vermiştir; “.....ileride teslim alınacak bir hizmet için sipariş avansı niteliğindeki ödemelerin ticari faaliyetin devamı için yapılması ve bu tür ödemelerin Kanunun 323 üncü maddesinde belirtilen şartları haiz olması halinde, bu ödemelerin tahsil edilemediği durumlarda karşılık ayrılması mümkün bulunmaktadır.”

Bizim de görüşümüz, karşılık ayrılacak alacağın ticari ve zirai kazancın elde edilmesi veya idame ettirilmesi ile ilgili olması, diğer bir deyişle alacağın daha önce hâsılat hesaplarına intikal ettirilmesi

¹³ Gelir İdaresi Başkanlığı’nın 23.08.2011 tarih ve B.07.1.GİB.4.16.17.02-VUK-11-25-183 sayılı özeldesi.

gerektiği yönündedir. Zira önceki bir tarihte hâsılat olarak hesaplara intikal ettirilmeyen bir alacağı gider yazmak, daha önce gelir olarak vergi matrahına ilave edilmemiş bir tutarın tahsil imkansızlığı henüz kesinleşmeden o alacağı gider yazmak suretiyle vergi matrahını aşındırma gibi anormal bir durum ortaya çıkacaktır ki bu da verginin mantığına aykırı bir durumdur.

3.3.4-Yurt Dışı Alacaklar

Yurt dışındaki kişi ve kurumlardan olan alacakların şüpheli hale gelmesi ve bunlar için karşılık ayrılmasında Türkiye'deki kişi ve kurumlardan olan alacakların herhangi bir farkı bulunmamaktadır. Bu nedenle, bedeli tahsil edilemeyen döviz cinsinden yurt dışından olan alacak için de Vergi Usul Kanunu'nun 323'üncü maddesinde belirtilen şartların yerine getirilmesi halinde karşılık ayrılması mümkündür. Ancak, yurt dışındaki kişi ve kurumlardan olan alacaklar için, ilgili ülkede dava veya icra konusu edilmeden Türkiye'de icraya başvurarak karşılık ayrılması mümkün değildir.¹⁴

Dolayısıyla yurt dışından olan alacaklar için iş yapılan firmanın mukim olduğu ülkenin mahkemelerinde dava açılması veya ilgili ülkenin icra mevzuatı uyarınca icra takibine başlanması halinde alacağın Vergi Usul Kanunu'nun 323'üncü maddesine göre şüpheli hale geldiği kabul edilip karşılık ayrılacaktır.

3.4- Şüpheli Alacakların Muhasebeleştirilmesi

Örnek-1: M A.Ş., 12.06.2011 tarihinde Bay C'ye yapmış olduğu 15.11.2011 vadeli mal satışından doğan 7.000 TL'lik senetli alacağını vadesi geçtiği halde tahsil edememiştir. M A.Ş. söz konusu alacağı için 25.11.2011 tarihinde dava açmış ve %40 oranında karşılık ayırmıştır. M A.Ş., alacağının 2.000 TL'lik kısmını 20.12.2011 tarihinde, 3.000 TL'lik kısmını 18.02.2012 tarihinde tahsil edebilmiş, kalan kısmının ise bay C'nin 20.05.2012 tarihinde herhangi bir mal varlığı bırakmaksızın ölümü üzerine mirasçılarının mirası reddettiklerine dair resmi belge aldıklarını bildirmeleri nedeniyle söz konusu alacağın tahsil imkanının kalmadığı anlaşılmıştır. Bu durumda yapılması gereken muhasebe kaydı şöyle olmalıdır.

25.11.2011		
128-Şüpheli Ticari Alacaklar Hesabı	7.000	
121-Alacak Senetleri Hesabı		7.000
Alacağın şüpheli hale gelmesi		
25.11.2011		
654-Karşılık Giderleri Hesabı	2.800	
129-Şüpheli Tic. Alacaklar Karşılığı Hes.		2.800
<i>Şüpheli hale gelen alacağa karşılık ayrılması</i>		
20.12.2011		
100-Kasa Hesabı	2.000	
128-Şüpheli Ticari Alacaklar Hes.		2.000
Karşılık ayrılan alacağın tahsil edilmesi		
/		

¹⁴ UFUK, a.g.e. s.65.

20.12.2011		
129-Şüpheli Tic. Alacaklar Karşılığı Hes.	2.000	
644- Konusu Kalmayan Karşılıklar Hes.		2.000
Tahsil edilen şüpheli alacağa ilişkin karşılığın kapatılması		
31.12.2011		
644-Konusu Kalmayan Karşılıklar Hes.	2.000	
690-Dönem Karı veya Zararı Hes.		2.000
Tahsil edilen şüpheli alacağın sonuç hesaplarına aktarılması		
31.12.2011		
690-Dönem Karı veya Zararı Hes.	800	
654-Karşılık Giderleri Hes.		800
Karşılık ayrılan alacağın henüz tahsil edilmeyenkısımının sonuç hesaplarına aktarılması		
18.02.2012		
100- Kasa Hesabı	3.000	
128-Şüpheli Ticari Alacaklar Hes.		3.000
Şüpheli alacağın sonraki dönemde tahsil edilmesi		
18.02.2012		
129-Şüpheli Tic. Alacaklar Karşılığı Hes.	800	
671-Önceki Dönem Gelir ve Karları Hes.		800
Tahsil edilen şüpheli alacağa ilişkin karşılığın kapatılması		
18.02.2012		
689-Diğer Olağandışı Gider ve Zararlar Hes.	2.000	
128-Şüpheli Ticari Alacaklar Hes.		2.000
Alacağın değersiz hale dönüşmesi		
/		

Örnek-2: X Ltd. Şti., 28.01.2012 tarihinde Y A.Ş.ye 30.06.2012 vadeli KDV hariç 12.000 TL tutarında kredili mal satmış; söz konusu alacağına karşılık Y A.Ş.den 8.000 TL tutarında banka teminat mektubu almıştır. X Ltd. Şti. söz konusu alacağını vadesinde tahsil edemediği için 26.07.2012 tarihinde icra takibi başlatmıştır. Ayrıca icraya konu olan alacak için de karşılık ayırmaya karar vermiştir. Bu durumda yapılması gereken muhasebe kaydı şöyle olmalıdır.

28.01.2012		
120-Alıcılar Hesabı	14.160	
600-Yurtiçi Satışlar Hesabı		12.000
391-Hesaplanan KDV Hesabı		2.160
Kredili mal satışı		

28.01.2012	
900-Nazım Hesaplar	8.000
900-01 Alınan Teminatlar	
910-Nazım Hesaplar	8.000
910-2 Alınan Teminattan Alacaklılar	
Kredili mala ilişkin teminatın alınması	
26.07.2012	
128-Şüpheli Ticari Alacaklar Hes.	14.160
120-Alıcılar Hesabı	14.160
Alacağın şüpheli hale gelmesi	
26.07.2012	
654- Karşılık Gideri Hesabı	6.160
129-Şüpheli Tic. Alacaklar Karşılığı Hes.	6.160
Teminatı aşan kısma karşılık ayrılması	
31.12.2012	
690-Dönem Karı veya Zararı Hes.	6.160
654-Karşılık Gideri Hesabı	6.160
Karşılık ayrılan alacağın sonuç hesaplarına aktarılması	
/	

4- VAZGEÇİLEN ALACAKLAR

4.1- Genel Esaslar

Vazgeçilen alacaklar 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 324'üncü maddesinde düzenlenmiş olup, söz konusu madde hükmü aşağıdaki gibidir:

“Konkordato veya sulh yoluyla alınmasından vazgeçilen alacaklar, borçlunun defterlerinde özel bir karşılık hesabına alınır. Bu hesabın muhteviyatı alacaktan vazgeçildiği yılın sonundan başlayarak üç yıl içinde zararla itfa edilmediği takdirde kar hesabına naklolunur.”

Madde hükmünden anlaşılacağı üzere, konkordato veya sulh yoluyla alınmasından vazgeçilen alacaklar, alacaklı yönünden değersiz, borçlu yönünden ise vazgeçilen alacak hükmündedir. Alacağın değersiz hale geldiğini kabul etmek için kazai bir hükme veya kanaat verici bir vesikaya ihtiyaç duyulurken, vazgeçilen alacaklar için Kanun'da alacaklının rızasıyla alacağından vazgeçtiğini gösteren konkordato ve sulh yeterli görülmüştür.¹⁵

Vazgeçilen alacakların Vergi Usul Kanunu'nda ayrı bir madde başlığı altında düzenlenip özel bir itfaya tabi tutulmasındaki amaç, zor durumda bulunan işletmeleri korumak ve mali durumlarını düzeltmeleri konusunda onlara belirli bir süre tanımadır. Borçlu için kar hükmünde olan vazgeçilen alacağın, borçlunun defterinde açılacak özel bir karşılık hesabına intikal ettirilip, alacaktan vazgeçildiği

¹⁵ RUTBİL, a.g.e. s.47.

yılın sonundan başlanarak üç yıl içinde zararlar itfa edilmesi gerekir. Zararlar itfa edilmeyen/edilemeyen vazgeçilen alacak, üçüncü yılın sonunda doğrudan kar hesabına intikal ettirilerek vergi matrahına dahil edilecektir. Öte yandan üç yıllık bekleme süresi dolmadan işin terk edilmesi, devri veya tasfiyesi gibi hallerde zararlar itfa edilmemiş karşılığın ilgili dönem matrahına ilave edileceği de açıktır.

Ayrıca özel bir karşılık hesabında izlenen vazgeçilen alacaklardan kaynaklanan karın, alacaktan vazgeçildiği yılın sonundan başlanarak üç yıllık bekleme süresi içerisinde oluşacak zararlardan mahsup edilmesi gerekmektedir. Daha açık ifadeyle, özel bir karşılık hesabında izlenen vazgeçilen alacaklardan kaynaklanan karın, geçmiş yıllardan devreden zararlardan mahsup edilmesi mümkün değildir.

4.2- Vazgeçilen Alacakların Muhasebeleştirilmesi

Örnek: X Ltd. Şti., 15.02.2010 tarihinde Bay M'den 25.07.2010 vadeli 90.000 TL tutarında kredili mal satın almıştır. X Ltd. Şti.'nin işlerinin kötü gitmesi dolayısıyla borçlarını ödemede zorluk çekmiş, bu nedenle Bay M ile 12.08.2010 tarihinde konkordato sözleşmesi imzalamıştır. Konkordato sözleşmesi gereği Bay M, alacağının %40'undan vazgeçmiştir. X Ltd. Şti., 2010 hesap döneminde 12.000 TL zarar, 2011 hesap döneminde 10.000 TL kar, 2012 hesap döneminde ise 18.000 TL zarar etmiştir. Bu durumda hem borçlu hem de alacaklı tarafından yapılması muhasebe kayıtları şöyle olmalıdır. (KDV ihmal edilmiştir.)

Borçlu tarafından yapılması gereken kayıt

15.02.2010		
153-Ticari Mallar Hesabı	90.000	
320-Satıcılar Hesabı		90.000
Malın satın alınması		
12.08.2010		
320-Satıcılar Hesabı	36.000	
549-Özel Fonlar Hesabı		36.000
Vazgeçilen alacağın özel karşılık hesabına alınması		
31.12.2010		
549-Özel Fonlar Hesabı	12.000	
690-Dönem Karı veya Zararı Hes.		12.000
Vazgeçilen alacak karşılığında dönem zararının mahsubu		
31.12.2012		
549-Özel Fonlar Hesabı	18.000	
690-Dönem Karı veya Zararı Hes.		18.000
Vazgeçilen alacak karşılığında dönem zararının mahsubu		
31.12.2012		
549-Özel Fonlar Hesabı	6.000	
679-Diğer Olağandışı Gelir ve Karlar Hes.		6.000
İtfa edilmeyen vazgeçilen alacak karşılığının gelir kaydedilmesi		

31.12.2012		
679-Diğer Olağandışı Gelir ve Karlar Hes.	6.000	
690-Dönem Karı veya Zararı Hes.		6.000
Gelir kaydedilen karşılığın sonuç hesaplarına aktarılması		
/		

Alacaklı tarafından yapılması gereken kayıt:

12.08.2010		
689-Diğer Olağandışı Gider ve Zararlar Hes.	36.000	
120-Alıcılar Hesabı		36.000
Değersiz alacağa dönüşen vazgeçilen alacağın gider hesaplarına aktarılması		
31.12.2010		
690-Dönem Karı veya Zararı Hes.	36.000	
689-Diğer Olağandışı Gider ve Zararlar Hes.		36.000
Değersiz alacağa dönüşen vazgeçilen alacağın sonuç hesaplarına aktarılması		
/		

5- SONUÇ

Ticari hayatta firmaların kredili mal/hizmet alım ve satımında bulunmaları oldukça sık karşılaşılan bir durumdur. Ancak bilindiği üzere ticari kazancın tespitinde tahakkuk esası geçerlidir. Tahakkuk esasının doğal bir sonucu olarak mal ve hizmet bedeline ilişkin tutar tahsil edilmiş olmasa bile söz konusu işlemi ihtiva eden tutar satıcı açısından gelir kaydedilecek ve vergiye tabi gelirin tespitinde dikkate alınacaktır.

Ancak ticari hayatta mal/hizmet bedelini teşkil eden tutar satıcı firmalar tarafından her zaman tahsil edilemeyebilmektedir. Bu durumda da firma daha önce gelir kaydettiği ancak tahsil edemediği bir tutarın vergisini ödeme gibi bir durumla karşı karşıya kalacaktır. İşte bu gibi durumların ortaya çıkmaması ve vergilemede gerçek mahiyetin esas alınabilmesi için, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun "Alacaklarda ve Sermayede Amortisman" başlıklı bölümünde "Değersiz Alacaklar," "Şüpheli Alacaklar" ve "Vazgeçilen Alacaklar" gibi müesseseler düzenlenmiştir.

Tahsil imkanı kalmayıp değersiz hale gelen alacaklar, bu mahiyete girdikleri tarihte tasarruf değerlerini kaybedeceklerinden söz konusu alacaklar, mukayyet değerleriyle gider hesaplarına intikal ettirilmeleri gerekir.

Vadesi dolduğu halde tahsil edilemeyen alacaklar, Vergi Usul Kanunu'nda belirtilen şartların mevcudiyeti halinde, şüpheli ticari alacak karşılığı ayrılarak giderleştirilebilir. Ancak karşılığın alacağın şüpheli hale geldiği tarihte veya en geç ilgili dönem sonuna kadar ayrılması gerekir. Zira sonraki dönemlerde şüpheli hale gelen alacağa karşılık ayrılması mümkün değildir.

Son olarak konkordato veya sulh yoluyla alınmasından vazgeçilen alacaklar, alacaklı için değersiz alacak sayılacağından gider yazılacak, (konkordato ve resmi makamların önünde gerçekleşen sulh anlaşmaları kanaat verici vesika olarak kabul edilmiştir) borçlu açısından kar mahiyetinde olan bu

alacağıın ise borçlunun defterinde sonraki üç yılda ortaya çıkacak zararlar mahsup edilmek üzere özel bir karşılık hesabına alınarak bekletilmesi gerekmektedir. Alacaktan vazgeçildiği yılın sonundan başlamak üzere, üçüncü yıl sonuna kadar zararlar itfa edilemez ise edilemeyen kısmının dönem kazancına ilave edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu
- Beyanname Düzenleme Kılavuzu, HUD Yayınları, İstanbul 2012
- Danıştay Kararları
- Gelir İdaresi Başkanlığı Özelgeleri
- GÖKMEN, Selahattin; Verilen Avanslara Şüpheli Alacak Karşılığı Ayrılabilir Mi?, Vergi Sorunları Dergisi, Sayı 256, Ocak 2010
- KOÇ, Yüksel; Şüpheli, Değersiz ve Vazgeçilen Alacakların Değerlemesi, Vergi Dünyası Dergisi, Sayı 352, Aralık 2010
- RUTBİL, Ali; Şüpheli, Değersiz ve Vazgeçilen Alacakların Değerlemesi, Vergi Dünyası Dergisi, Sayı 376, Aralık 2012
- TORTOP, BAYRAKTAR, Hande; Şüpheli Alacak, Değersiz Alacak ve Vazgeçilen Alacakların Değerlemesi, Vergi Dünyası, Sayı 364, Aralık 2011
- UFUK, Mehmet Tahir; Şüpheli Alacakların Değerlemesi ve Muhasebeleştirilmesi, Yaklaşım Dergisi, Sayı 236, Ağustos 2012